

Lóderer Balázs

Demográfia – a néma háború, avagy Koszovó függetlensége

A demográfiai változások bizonyos aspektusai nehezen szűkíthetők bele a kihívások, fenyegetettségek, kockázatok elméleti kategóriáira. A demográfiai robbanás egy kritikus pont elérése után maga a néma háború, amely eleinte alig észrevehető lassú folyamat és csak végső állapotában ölt szembetűnő formát. Ennek kiváló példája Koszovó, mely nem vált volna függetlenné, ha az ott élő albán lakosság számbeli aránya ezt nem tette volna lehetővé. A tanulmány szerzője a demográfia fogalmi értelmezése után leírja a koszovói albán népesség történetét és függetlenné válásának folyamatát.

A demográfiai kutatások olyan társadalmi tényekre és változásokra mutatnak rá, amelyek segítségével könnyebben megérthetjük saját vagy más népek múltját, jelenét, és a pontos statisztikai adatok birtokában következtetéseket vonhatunk le a lehetséges jövővel kapcsolatban is. A demográfia tudományát a következőképpen definiáljuk: „A népességszámmal, a népesség összetételével és az azokat meghatározó népességszámításokkal (születések, halálozások, házasságkötések és válások, külső és belső vándorlások) foglalkozó tudomány.”[1]

Hadtudományi szempontból a demográfia azért fontos, mert általa kapunk a hadköteles katonák jelenlegi és a majdani számáról pontos adatokat. Segítségével képesek vagyunk felmérni ellenségünk és a minket segíthető baráti országok jelenlegi és várható haderejét, a jövőbeli hadi potenciálját, alkotó humán tőkéjét.

A lakosság korából, a csecsemőhalandóságból, szülőképes nők arányából, stb. olyan statisztikai mutatókat tudunk felállítani, amelyek segítségével nagy pontossággal meghatározható, hogy tíz, húsz, vagy harminc év múlva hány katonakorú férfi lesz az országban és ez a szám pl. növekvő vagy csökkenő tendenciát mutat a jelenlegi állapothoz képest.

Célirányos társadalompolitikával a saját haderónk növekedését, a PSYOPS képesség és szociológusok együttes alkalmazásával pedig az ellenséges társadalom előregedését, lassú kihalását is könnyűszerrel el lehet érni. Egy valamit azonban le kell szögezni: ezen folyamatok lassúak, így csak húsz éves távlatból tudjuk szemlélni ezek pozitív vagy negatív hatását. Pár példa ennek alkalmazására:

- *Ha a népesség növekedését szeretnénk elérni:*
 - = Nacionalizmus alapján: „Szülj a hazáért” című jelmondat médiában való hangoztatása.
 - = Gazdasági alapon: Gyerektelenségi adó bevezetése, vagy kiemelkedő szociális támogatás.
 - = Kulturális vagy vallási alapon: abortusz helytelenítése.
- *Ha a népesség csökkenését szeretnénk elérni:* Az „egykezés” divat előnyeinek hangsúlyozása:
 - = Gazdasági alapon: egy gyereknek jobb jövőt lehet teremteni
 - = Pesszimizmus, negatív érzület keltése: „nem érdemes erre a világra szülni”
 - = A női hiúságra hatás: szülés után kövér lesz a nő, „egy gyerek egyenlő szép külső”

Összességében elmondható, hogy mikro és makro statisztikai adatok nélkül nem lennének képesek az egész társadalmat egyszerre, átfogóan szemlélni. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy a mindennapi életünk során a világ egy olyan kis szegmensét ismerjük csak meg, amelyből ha következtetéseket vonunk le, akkor azok nem biztos, hogy az egész világra nézve is megállják a helyüket. Például az egyik településen sokkal több idős korú él, mint a másik településen. Ennek oka lehet a jobb munkahelyi lehetőség miatti, fiatalabb népesség nagyszámú elvándorlása. Ennek következtében az a szubjektív érzet alakulhat ki az emberben, hogy a világon mindenki öreg, vagy éppen mindenki fiatal, hiszen ő a saját településén csak fiatalokkal vagy csak öregekkel találkozik, attól függően, hogy ott van-e munkalehetőség vagy sem. A demográfia képes ezt a problémát a statisztikai adatok segítségével kiküszöbölni.

A Biblia tesz említést az első népszámlálásról. A népesség összeírásából tudták a mindenkori uralkodók, kormányok, hogy az országukban hány lakos él, milyen életkorúak, ezek közül hány férfi és hány nő. Ezen statisztikai adatokat legegyszerűbben a korfán lehet ábrázolni, amelyen a vízszintes tengelyen az adott korcsoportba tartozók számát, a függőlegesen pedig az életkorukat szemléltetjük, nemek szerinti jobb és bal, férfi és nő felosztásban.

A két legfontosabb dolog, amelyre ezen adatok a történelem során és a jelenben is elsődlegesen szolgálnak:

- *Adó:* az államháztartás pontosan tud kalkulálni a következő évekre.
- *Besorozás:* hány fiú született az adott évben, és hány férfit lehet besorozni katonának

Azonban mielőtt mélységeiben áttekintenék a demográfiai növekedés és csökkenés katonai potenciára gyakorolt hatását, nézzük meg Koszovó függetlenné válásának rövid történetét.

Koszovó függetlensége – a Délszláv háború

A tömegpusztító eszközök megjelenésével az emberiség háborúról alkotott képe megváltozott. Az atombomba feltalálása óta rendelkezésre állnak olyan fegyverek, amelyekkel egész országokat lehet elpusztítani. Továbbá a precíziós fegyverek megjelenésével, a harcászati eszközök technikai fejlettségi szintjei országoként szélsősé-

Koszovó

http://movie.blogter.hu/246965/uj_orzag_szuletett_koszovo

ges eltéréseket mutatnak. Létrejött az asszimmetrikus hadviselés. Míg a hadviselő felek egyike tankkal, addig a másik fél IED¹-vel vagy akár – szó szerint – parittyával vonul hadba. Az eltérés ily mértékű volta nem általános, azonban, mint sok esetben láthatjuk, a fejlett, profi hadsereggel rendelkező országok hadiiparuknak köszönhetően újabban hajlamosak alulértékelni a humán tőke fontosságát. Ilyen volt ez a háború is, amelynek főbb kérdéseit tekintem át a tanulmány második részeként.

Pár évvel ezelőtt, az akkor még Jugoszlávia néven ismert déli szomszédunk, több belső feszültséggel is küzdött, mint például nyelvi, vallási, gazdasági, életforma különbségek.[2] Ezek az eltérések abból fakadtak, hogy az akkor még egy államot különböző kultúrájú etnikumok alkották.

A koszovói konfliktusok megértéséhez *tekintsük át az albán nép és különös tekintettel a Koszovóban élő albánság történetét.* Az albán nép őseinek az Illíreket tekinthetjük. A görög kultúra ekkor csak a félsziget pajkait érintette, ott fejtette ki hatását, a szárazföld belsejéig annak szabdaltsága miatt nem jutott el, így a terület kulturálisan eltérő fejlődési sajátosságokat mutatott. A görögök után a Római Birodalom már beljebb terjeszkedett a szárazföldön. Kr.u. 395-ben a Római Birodalom két részre osztása után annak keleti utódja a Bizánci Birodalom fennhatósága alá került a terület, ekkor vált keresztény vallásúvá, Nagy Konstantinnak köszönhetően. Az Oszmán Birodalom megjelenésével és terjeszkedésével a fennálló status quo megváltozott. Az osz-

1 Improvised explosive device

mán hódító magatartás következtében a balkánon nagy mértékű migráció vette kezdetét. A szerb és horvát menekültek áradata indult északi irányba. 1389-ben a rigómezei ütközetben Szerbia elesett és így a lakosság egy része a középkori északi keresztény Magyar állam területére vándorolt, védelmet remélve a muszlin hitű törökökkel szemben.

A mai Koszovó területén az így keletkező úrbe – ahonnét sok szerb elmenekült – vándorolt be az albán lakosság, amelynek vallása ekkor még görög katolikus volt. Korábban is élt ott albánság, azonban nem ekkora lélekszámban.

A török birodalom összes földterülete a mindenkori uralkodó, azaz a szultán, tulajdonát képezte és ő azt az alattvalóinak csak használatba adta. Ezenfelül a föld használati joga sem volt örökíthető, így a mindenkori „bérló” abban volt érdekelt, hogy minél kevesebb idő alatt minél több hasznot hozzon ki a bérletbe kapott földterületből. Ennek következtében az Oszmán Birodalom területén lévő korábban virágzó gazdaságok sorra tönkrementek. A lakosság elszegényedésében a kettős mércéjű adóztatás is közrejátszott. Ez azt jelentette, hogy a nem muzulmán hitűeknek több adót kellett fizetniük a török állam javára. És természetesen az a személy, aki nem az államvallást gyakorolta, az nem minősült megbízhatónak, így állami funkciót is csak nehezen, vagy egyáltalán nem láthatott el. A vallási térítők munkájának, a kettős mércéjű adózási rendszernek és a karrierlehetőségek beszűkülésének és a szolgasors elkerülése érdekében a koszovói albánság áttért a muzulmán hitre.

Az albánság ezen vallási fordulat következtében lassanként eltávolodott a többi – később államalkotó – keresztény néptől. A török birodalom felbomlása után az itt maradt, valószínűleg csekély számú török lakosság be-, vagy összeolvadt a vallásilag vele megegyező albán lakossággal, így növelve annak létszámát.

A balkáni népek együttes fellépése eredményezte a török fennhatóság megszűnését. Ez az I. balkáni háborúban (1912–1913) és a II. balkáni háborúban (1914) öntött formát. Ekkor Szerbia bekebelezte a mai Koszovó területét és Macedónia északi területeit. Azonban ezen új államhatárok sem sokáig tudtak fennmaradni, hiszen az I. és a II. világháború újabb határmódosításokat eredményezett.

A balkáni térséget egy kulturális egységgé összekovácsolni vágyó pán szláv eszmeiség már korábban megjelent a térségben, azonban a Horvát – Magyar kiegyezés (1868) miatt ez nem tudott megerősödni. A horvát értelmiség ezt egyfajta laza koalíciós állam formájában képzelte el, velük szemben a szerbség viszont egy erősen centralizált szerb pán szlávizmus híve volt. A probléma azonban abban rejlett, hogy nem számoltak azzal a ténnyel, hogy a területek amelyeket egyesíteni szerettek volna, már távolabb kerültek egymástól, mind kulturálisan, mind vallásilag. Például az albánság és a bosnyák lakosság ekkora már felvette az iszlám hitet.

Az I. világháborúból az Osztrák–Magyar Monarchia vesztesen került ki, és a háborút lezáró békekötés értelmében területét feldarabolták. Horvátország különválása és Magyarország déli területeinek, a Vajdaságnak Szerbiához való csatolása megnyitott az utat a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság létrejöttéhez, amely 1918 decemberében meg is alakult. Az új államalakulat multikulturális álomképpé tette az együvé tartozást. 1929-ben az ország neve Jugoszláv Királyságra változott, az egységet már ekkor is komoly központi – szerb – diktatúrával lehetett csak megőrizni.

A II. világháború alatt a Jugoszláv Királyság feldarabolódott, részben kiváltak belőle a korábban önkényesen hozzá csatolt részek, részben pedig régi/új államalakulatok jöttek létre. Azonban ez az állapot sem tartott sokáig, mivel a háború végén Josip Broz Tito a karizmatikus kommunista hadvezér újra egyesítette a térséget Jugoszláv Népköztársaság néven. Demográfiai változások természetesen ekkor is történetek, de azokról pontos számbeli adatokat igen nehéz szolgáltatni. A világháború alatt elesettek számát egy millió fő fölött becsülik, a háború alatt és utána bekövetkező népirtások is valószínűleg elérték a százezer fős civil veszteséget.

A II. világháború után létrejött Jugoszláviában az albán lakosság Koszovó területén, ekkor még valószínűleg² kisebbségben volt. Érdeemes feltenni azt a kérdést, hogy az albán öntudat időben mikor alakult ki hiszen nem elemezhetjük a népesség növekedését, ha nem tudjuk mikortól vallják magukat külön népnek. A balkáni térségben megbízható népszámlálási adatokkal a múltból nem igen rendelkezünk. Ennek az az oka, hogy vagy nem voltak összesített adatok, vagy ha voltak is azokat a háború utáni határkérdések érdekében eltűntették, vagy meghamisíthatták. Azonban, a korai népesedési számokra mégis lehet hozzávetőlegesen következtetni.

Népesedési adatok forrásai lehetnek:

- adózási és toborzási listák,
- születési anyakönyvi kivonatok,
- egyházi feljegyzések, pl.: keresztelés, házassági anyakönyvi kivonat, temetési listák,
- népszámlálások.

Ami biztosan elmondható, hogy az utolsó száz évben a koszovói albánság megháromszorozta a létszámát, így többségbe került más nemzetekhez képest az adott területen. Ezzel párhuzamosan, mivel itt volt a volt Jugoszlávia területei közül a legnagyobb a munkanélküliség, így a szerb lakosság igyekezett innen elvándorolni.

A Tito-féle Jugoszláviában megengedték, hogy a lakosság Nyugat Európában vállaljon munkát és az ott megszerzett jövedelmét hazavigye. Ez az albán lakosságú Koszovóban is hasonlóképpen történt. Egyrészt a szerb lakosság elvándorolt a kevés munkahely miatt, másrészt az albán lakosság a devizakeresetéből folyamatosan kivásárolta őket a helyi ingatlanokból.

Josip Broz Tito halála után a több szempontból is megosztott területet már nem lehetett sokáig egyben tartani. Először Szlovénia (1991), majd Horvátország

A racaki népirtás albán áldozatai

<http://www.independent.co.uk/news/world/europe/albanians-demand-independence-now-in-massacre-village-763800.html?action=PopUp>

(1991) mondta ki függetlenségét. Bosznia-Hercegovina (1992) szintén kinyilvánította elszakadási szándékát.[3] A háborúnak a NATO, boszniai szerb erőkre mért légitámadásokkal (1995) vetett véget. A háborút a Daytoni békeszerződéssel (1995) zárták le.

A Koszovó függetlenségéért indított háborút a Koszovói Felszabadítási Hadsereg (az UCK) 1996-ban akcióját kezdetben „puha” szerb civil célpontok ellen mérte, ezért eleinte a legtöbb ország terrorszervezetnek tekintette.[4] Az UCK létszáma a harcok során folyamatosan növekedett. Az összecsapásoknak szintén a NATO (1999) légi offenzívája vetett véget.

A koszovói albánság függetlenségének létrejöttét a hadtudósok többsége a NATO beavatkozásának köszönhetőnek tekinti. Ez így is van. Az albán lakosság valószínűleg nem bírta volna a nála jobban felfegyverzett és kiképzett szerb csapatokkal hosszú ideig felvenni a harcot. A NATO katonai fölénye relatíve gyorsan véget vetett a Délszláv háborúnak.

Közhely, hogy a Balkán puszkaporos hordó, de sosem vizsgáljuk meg, hogy miért. Koszovó esetében egyrészt azért, mert az ott élő albán lakosság lélekszámban többségbe került az ott élő szerb lakossággal szemben, melynek ez a tény sértette nemzeti önbecsülését.

Egy demográfiai robbanás egy helyi kisebbség esetében maga lehet a néma a háború. Amely azért néma, mert csak húsz – vagy még több év távlatából tudjuk statisztikai adatok segítségével szemlélni. Ha viszont a változások már oly

A koszovói etnikai kompozíció
<http://jv.pandopedia.com/wiki/Kosovo>

szembetűnőek, hogy az előzőek nélkül is láthatók, akkor az adott térségben hamarosan nagy változásoknak lehetünk szemtanúi. A koszovói háború gyakorlatilag azért tört ki, mert Koszovóban nem a szerb lakosság volt már túlsúlyban, hanem az albán.

Következtetések

A koszovói összecsapások rávilágítottak arra, hogy egy gerillahadsereg, külső segítség nélkül, amely a NATO volt, nem képes hathatósan felvenni a harcot a profi hadsereggel szemben, bár kérdéses, hogy meddig. Kérdés az, hogy hol van az a pont, ahol a helyzet megváltozik. A haditechnikai potenciál vagy a humán tőke győzedelmeskedik hosszú távon. Véleményem szerint ez olyan, mint egy mérleghinta, amelynek egyik oldalán a haditechnika fejlettsége, másik oldalon pedig maga a hús-vér ember, a humán tőke áll. És van, ahol ezek kiegyenlíthetik egymást.

A modern hadviselésre az a jellemző, hogy kis létszámú profi katona relatív nagy tömegeket győz le, ezen felül létszáma miatt gazdaságos, kiképzése miatt megbízható. Ehhez viszont, ezt a kevés „profit” ki kell választani, szelektálni. Mindehhez egy olyan népesség szükséges, amely előteremti a szükséges „nyersanyagot”, az ifjúságot. Ezen felül a technikai újításokat is valakinek ki kell fejlesztenie, akinek szintén jobb képességgel kell rendelkeznie társainál.

Felmerülhet bennünk egy újabb kérdés: vajon azon államokban, ahol fogy a népesség, ott a létszámcsökkenés mi módon hat ki a profizmusra? Ha csökken a népesség, akkor csökkenni fog a munkamegosztás mértéke is, így pl. kevesebb kiképzendő fiatal közül lehet majd válogatni. Egy drasztikus népességcsökkenés szélsőséges esetében, pedig akár az a lelki folyamat is megjelenhet a katonában, hogy minek védje még hazáját, ha az úgy is kihalásra van ítélve.

A koszovói albánságnak a háború elején a fiatal humán tőke rendelkezésére állt, ezen népesség növekedését a „demográfiai átmenet elmélete” szerint jól lehet modellezni. Az *átmenet elmélet* szerint, *Andorka alapján, az alábbi öt csoportot különböztetik meg:*

- „a halálzási és születési arányszám egyaránt igen magas,
- a halandóság javulni kezd, a termékenység egyelőre változatlanul magas marad, a
- népesség gyorsan nőni kezd,
- a halálzási arányszám tovább csökken, de a születési arányszám is csökkenni kezd,
- a népesség növekedése továbbra is gyors,
- a halálzási arányszám csökkenése lelassul, majd megáll, a születési arányszám
- tovább csökken, ezért a népesség növekedése lelassul,
- a halálzási és a születési arányszám hasonlóan alacsony szinten stabilizálódik, a
- népesség növekedése megáll.” [1]

Valószínűleg, hogy pár évvel ezelőtt a második csoportban volt az albán népesség, ahol a halandóság javult és a termékenységi szám változatlanul magas volt. Így vált lehetségessé az, hogy ilyen rövid idő alatt ekkora népességrobbanás volt a térségben.

A múlt nagy tudósai is meglátták a népesedésben rejlő lehetőségeket. A leigázott országok megtartásáról Niccoló Machiavelli „A fejedelem” című művében így fogalmaz: „...hatásos orvossa telepések odavitele akár egy, akár több helyre, hogy a birodalom kötelekeit alkossák, mert vagy ez szükséges, vagy elegendő létszámú gyalogos katona állomásoztatása.”[5]

A demográfiai változások erősen kihatnak a társadalom, valamint az állam stabilitására. A példa kedvéért – közel sem teljes körűen – felsorolok pár lehetséges érintett területet, amelyek következményei lehetnek a népesség növekedésnek vagy éppen fogyásának.

Ha nő a népesség, a következő problémák jelentkezhetnek:

- élelmiszer –, ivóvíz hiány,
- szennyvíz probléma,
- betegségek, járványok, egészségügy túlterhelése,
- lakhatási probléma,
- munkahely hiány – (ha képzett, akkor viszont gazdasági növekedés),
- népvándorlás, kivándorlás, migráció,
- állam tudja-e kezelni a megváltozott lélekszámot, pl.: közszolgáltatások területén elegendő számú rendőr, iskola, kórház,
- növekvő igények instabilitást válthatnak ki,
- megjelenhet az „agresszív nacionalizmus”, a népességfelesleg.

Ha fogy a népesség:

- nincs elég katona – ki védi meg az államot,
- nincs adóbevétel, csökken a termelés – gazdasági probléma,
- összeomlik-e nyugdíjrendszer,
- összeomlik-e szociális háló,
- van-e aki az időseket gondozza,
- üres helyre bevándorlás, multikultúrális megjelenése,
- fiatalok párválasztási esélyei csökkennek a kevés egyedszám miatt,
- nincs versenyhelyzet, lelassul a fejlődés a társadalom minden szegmensében,
- pszichés betegségek megjelenése: nincs család, nincs biztonságérzet sem.

A Magyar Köztársaság nemzeti biztonsági stratégiájában [6] is szerepel a demográfia, mint kihívás (II.3.5. és III.4.5.), amely arra hívja fel a figyelmet, hogy társadalmunk előregedő félben van, és ez a folyamat társadalmi struktúraváltozással és ebből kifolyólag gazdasági negatívumokkal fog járni. A katonai humánerő pótlásának kérdése nem része a stratégiának, ezért mindenképpen érdemes lenne azt részletesen kidolgozva hozzátcsolni, illetve kiegészíteni.

* * *

Összefoglalva megállapíthatjuk: a koszovói albánság példáján megtanulhattuk, hogy ha valaki megszületik, akkor az élni akar, és ott szeretne élni, ahol a világra jött, hiszen az a hazája, utódait is ott szeretné a világra hozni, és ha kell, fegyverrel fogja elérni a céljait. A problémákat már a konfliktusok kirobbanása előtt meg kell oldani, hogy azokat elkerülhessük, és a növekvő lakossággal szemben nem a népirtás a megfelelő válasz. Koszovói albánság számára tíz éve még egy autonómia elérése volt a cél, mára viszont az önálló Koszovót több európai ország is elismeri, mint független államot.

Katonai szempontból a népességnövekedés mindig előnyösebb mint a népesség csökkenés, hiszen mint itt is láthattuk, az UCK ezen fiatal jelentkezőkből tudta feltölteni sorait és felvenni a harcot a nálánál jóval korszerűbben felszerelt szerb csapatokkal szemben. Röviden, ha nem lettek volna albán fiatalok, akkor a koszovói harcok sem lettek volna.

Hazánk tekintetében pedig egy valami biztos: hosszú távon a népesség csökkenése mindig a legnagyobb problémája a társadalomnak és az ország hadseregének, mivel ha a folyamat nem változik, akkor az adott nép biztosan kihal. A kérdés csupán, az hogy ennek a valós problémának a megoldása elodázódik-e vagy sem. Hasonló problémával küzd jelenleg pl.: Oroszország, Izrael is. Az ő megoldási stratégiájukat érdemes hadtudományi szempontból is elemezni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] Andorka Rudolf: Bevezetés a szociológiába. Osiris Kiadó, Bp., 2001., p. 272, p. 643.
- [2] Respeger István: Vázlatok a hadtudomány oktatásához. ZMNE, Bp., 2001., p. 280.
- [3] Sokcsevits Dénes: A délszláv háború. Calibra Kiadó, Bp., p. 52.
- [4] Borsányi András: A Koszovói Felszabadítási Hadsereg (UCK) rejtélye. BONA-L Bt., Bp., 2000., p. 49.
- [5] Niccoló Machiavelli: A fejedelem. Európa Könyvkiadó, Bp., 1987., p. 13.
- [6] A Magyar Köztársaság nemzeti biztonsági stratégiája,
in: http://www.kulugyminiszterium.hu/NR/rdonlyres/0AA54AD7-0954-4770-A092-F4C5A05CB54A/0/bizt_pol_hu.pdf , letöltés időpontja: 2009.04.21.